

telju; le prav sprideni otroci lažejo iz hudobije. To vse kaže, da se vse laži ne morejo enako kaznovati. Lahkomiselnik naj spozná svojo laž, in naj jo popravi pri tej priči; pri boječih pomaga že resnoben poduk; zvestoba do kakega prijatelja ne opraviči laži, vendar pa naj tak otrok ne terpi enake kazni z zapeljivcem, ker zvestoba je lepa lastnost, ki se pa mora otroku razjasniti, kdaj in kako se ona odlikuje pri človeku in mu daje zasluge. Hudovoljnež naj terpi naj hujšo kazen. A kazen ne boljša hudovoljneža, ga le toliko poniža, da spregleda svojo krivico. Odgojnik naj ga potem prijazno napeljuje do spoznanja, kako gerda je laž in kako hude nasledke ima.

P. C.

Pomenki

o slovenskem pisanji.

XLIV.

U. Po brizinskih spominkih se veže stara in nova slovenščina, kaj ne?

T. „Še starejši ali saj toliko star je slovenski napis na vojvodskem stolu, ki na Gospesvetskem polji blizo poldrugo uro od Celovca na desnej strani ceste stoji. Kakor sploh zgodovinarji terdijo, je ti stol in napis iz dobe Ingua, poslednjega vojvoda Slovincov proti koncu osmega stoletja. Še dan današnji so sledeče besede brati:

VERI

MA SVETI VERI

PRAVDO BRANI VDOVE.

Da so se Gorotanski vladarji do 12. stoletja v slovenskem (windischen) jeziku vstanavljali, nam priča naj starejši Gorotanski letopisec Janez, opat v Vetrinju (Viktring) blizo Celovca, ki je okoli leta 1280 živel (cf. Janežič Pregl. sloven. slovst. 1857).

U. Kako so se vstanavljali gorotanski vojvodi, o tem je brati sim ter tje, poslednjič menda v Cvetniku I., str. 112—113. Pomenljive so bile dotične šege, in vprašanja, ki jih je kmet dajal novemu vojvodu.

T. Ob kratkem jih je dobro zaznamnjal pesnik tako le:

Kmet:

Ali je za deželo skerben oče?
 Ali pravičen sodnik? varuje blagost
 In svobodo svojih deželanov?
 Ima »sveti veri«, ali jo brani?
 Brani pravdo vdove?

Knez:

Zarotim se Bogu vsevedočem':
 Bramba, var in oče svojem' ljudstvu
 Biti, zvest ostati sveti veri,
 Pravdo branit' vdove, zdaj objubim;
 S'rotam pomagati, če hitijo
 K men' od vseh strani; jaz knez in skala
 Biti hočem ljudstvu gorotanskem'.
 Za resnico se na to zarotim,
 Tak' mi Bog pomagaj!

Narod:

Amen, oče!

Herder je to povest z naslovom „Fürstenstein“ popeval prištevaje jo nemškimi pravljicam. Da je pa izvirno slovenska bila, in še le po oblasti nemških vojvodov in po razvadi nemška postala, očitno kaže zgodovina in slovenski napis na kamenem prestolu gosposvetskega polja (vid. Nov. 1860. l. 38).

U. Kako slavna je bila tedaj stara Karantanija!

T. Znamenito je tudi to, kar piše Enej Silvij v svoji knjigi (*Descriptio Asiae et Europae. Cap. 20*): „Fuit autem Dux Carinthiae venator imperii, ad quem lites venatorum omnium deferebantur, vocatus in iudicio coram Imperatore quaerulantibus non nisi Schlavonica (i. e. Slovenica) lingua respondere tenebatur“.

U. Pa tudi Kranjska je slovéla že nekdanj, da si majhna (Carniola, Carniolia).

T. Slovéla je pa terpéla! Bilo bi za mnogo knjig tvari-ne, pravi Schoenleben (*Carniolia antiqua et nova l. 1681*), „si majores nostri calamos aequae tractassent ac ferrum“.

U. Kako so se bojevali v starih časih, o tem sva govorila, in to se popéva v nekterih narodnih pesmih in pripoveduje v domačih povéstih.

T. In nektere segajo v prav stare čase, da se reči smé, da tudi po narodni pésuiji se veže nekoliko stara in nova slovensčina.

XLV.

U. V novoverskem 16. veku se je novoslovenščina prvič jela pisati (cf. Kop. Gram. 29.; Janež. Pregl. 130).

T. To pa ni res. Sej so že brizinski spominki lastina novoslovenskega jezika, ki so, ako ne iz 8., vsaj gotovo iz 10. stoletja. In sej je Miklošič ravno v ljubljanski knjižnici bil našel slovstven novoslovenski spominek iz 15. veka, ki ga je razglasil v Slav. Bibliothek (II. 1858; cf. Sl. Berilo VIII. gimn.). Na koncu te „generalis confessio“ se bere molitev:

»Czestyena body kralewa, mati te mylosti, zywota, sladkosti, yno nass trost, czestyena sy, my k tebe vpyeme, tuge sabne otroczy te Ewe, my k tebe zdechvgeme glagolicze yno placiecz te dolynye tech slss, ob to ty nasse odwetyncze ty k nam obrny ty mylostywe oczzy, ino Jessysse segnanega sadv twega telessa ty nam prykassy po tom tv ystv o czestyta o mylostywa mati Marya«. (str. 172.)

U. Iz tega se vidi pomanjkljiva pisava latinska v slovenskem jeziku. — Govorila sva o slovanskih pisavah, o glagolici in cirilici. Ali v teh novoslovenščina nima nobenih spisov, nobenih književnih spominkov?

T. „Kranjci so pisali svoj jezik glagoliški še v šestnajstem veku; cirilski nikdar“, piše Linhart (Vers. ein. Gesch. v. Krain, II. pg. 357.), in v opombi pravi, da se taki rokopisi še nahajajo.

U. To je pa silo znamenito. Jeli tudi res? Kaj praviš ti na to?

T. Kopitar mu oporéka, češ, da to ni verjetno. Jaz bi pa skorej djal, da je, in sicer iz naslednjih vzrokov:

1) L. 1560 so Jugoslovani za svoje rojake napravili na Nemškem glagoliške in l. 1561 cirilske čerke, in knjige, ki so jih tedaj slovenski pisali Truber, Juri Dalmatin, Bohorič itd. sta hrovaški in serbski prepisovala zlasti Anton Dalmatin in Stepan Konsul Istrijan. Ta je bil s Truberjevim novim zakonom, ki ga je prepisal v glagolico, že 1559 v Metliki, kjer se je posvetoval z nekterimi, ki so ga hvalili, da bode to pismo umevno in koristno Slovanom od Jadre do Carigrada, in uni je šel 1561 iz Ljubljane na Nemško (vid. Šaf. Gesch. d. südslaw. Lit. I. 1864.)

2) Perva novoslovenska slovnica, ki jo je spisal A. Bohorič (1584), ima obé pisavi: glagolico in cirilico.

Razlaga ji, in kaže se, da je dobro poznal obé. V predgovoru pripoveduje, da je imel sestaviti latinsko kranjski pravopis, da bi z latinskimi čerkami se pisalo narečje, ki se govori po vsem Kranjskem in po večem delu Štajerskega in Koroskega, ter pravi: »latino caractere — quandoquidem iam usus illius antiquae litteraturae, Cyrilicae et Glagoliticae, in Carniola nostra fere intercidisset«. —

3) Obeh pisav spominjajo naslednji slovníčarji novoslovenski pa tudi nekateri drugi pisatelji, in P. Marko ima v svoji slovnici l. 1768 glagolico s cirilico vred v posebni prikladi.

4) Linhart pravi, razun tega, da so Kranjci glagoliški pisali še v 16. veku, in da se glagoliški rokopisi še nahajajo, da je v sredi tistega stoletja Truber namesti glagoliških nesrečno jel rabiti čerke latinske, in da je takrat Ljubljana prišla ob glagoliško tiskarno, kar dokazem v nadaljevanji te zgodovine. Tega sicer ni dokazal, ker ga je smert prehitela.

5) Kumerdej pripoveduje (krog. l. 1780), da nedavno so bile pri podružnici v Lancovem na Gorenskem glagoliški pisane mašne bukve.

6) Kriška duhovnika pri Terziču je, kakor se bere v starih listinah, tožila nekoga „Presbyter Glagolita“, kateri je ondi iz glagoliških bukev bral sv. mašo, in na to mu je l. 1617 ljubljanski vladika Tomia slav (Tomaž Hren) to reč ustavil (cf. Kop. Gramm. 30.).

U. Toda Kopitar misli, Linhartu nasprot, da Kranjci prej niso pisali svojega jezika, ter pravi, da so vsi tisti glagoliški rokopisi le dva od starih knjig odlepljena, z glagolskimi čerkami popisana lista na belani, ki sta zdaj v Zoisovi bukvarnici. Sta le kosca kacih mašnih ali molitvenih bukev (missale ali breviarium). Jezik v njih ni kranjski, ampak tako imenovani književni slovanski, ki je po vseh družih slovanskih misalih. Linhart je menil, da je glagoliška azbuka kacih 500 let stareja, kot utegne res biti; od tod njegova narodna pomota.

T. Zoper to se da omeniti: a) da je sedaj gotovo, da se je slovenski jezik (morebiti celó kranjsko narečje, cf. gener. conf. XV.) pisal že pred 16. stoletjem; b) da v imenovanih spominkih, če tudi ni jezik kranjski, pa je slovenski; c) da imamo glagoliški pisanih listov že več, — nista le dva — ki so se dobili na Slovenskem, in celo na gorenjem Kranjskem;

d) da je Žiga Zois nabral precej spisov in knjig glagolskih in cirilskih, ki so sedaj v ljubljanski knjižnici; e) da je glagoliška azbuka res stareja, kakor je Kopitar sam kesneje spoznal. Prav je morebiti mislil o tem ravno Linhart, in národno se je motil Kopitar. Sicer pa pravi Linhart naravnost, da takih glagolskih rokopisov ne smemo iskati v očitnih pisanjih ali listih, ki izhajajo od nemških gospodov. Česar niso poznali, tudi niso čislali. In opombe zastran ljubljanske glagoliške tiskarne menda tudi ni kar na cesti pobral. Svoji po nesreči nedoveršeni zgodovini je pridjal slovansko azbuko, kjer jo z gerško primerja ter kaže, kako je glagolica pa cirilica nastala in se olikala.

U. Ravno tako nam še ni dokaz to, kar pripoveduje Kumerdej, in isti „Presbyter Glagolita“ je bil pred ko ne iz Istre ali Hrovaškega pregnan pop, ki je tu, kakor pravijo, na mašah živel. Kaj more pač skazati en glagoliški misal ali en glagoliški pop v deželi, méni Kopitar!

T. Sedaj bi Kopitar govoril drugač. Dobilo se je po Slovenskem že več tacih spominkov.

Tako so n. pr. :

7) V Dolini pri Terstu v župnijski knjižnici glagoliški zapisniki (kvadirne ali legistri) od l. 1605 do 1610. Ti zapisniki so nam v dokaz, kako so tačas čislali in njegovali naši praočetje svoj jezik, in kako marljivo ga rabili duhovni v cerkvenih opravilih in uni morebiti celo tudi v djanskem življenju (vid. Zg. Danica 1867 l. 23).

8) Tako ima Černiška cerkev poleg Gorice v starem misalu glagoliški napis, ki spričuje, da se je v Kamenah (Kamnji) pri Černičah še l. 1580 „etsi exceptionaliter“ slovenska maša pela in to v pričo videmskega škofa in vseh tistih, ki so bili z njim (vid. Slov. Prijatelj l. 1863, Novice l. 1864). In tako je upati, da se jih dobi v prihodnje še več takih dokazov, in se naposled spozná pravi stan slovenske glagolice.

U. Želeti bi bilo temveč, ker že bližnji sosedje naši istranski rabijo glagolico pri službi božji. Vzajemnost narodovska je zdaj vsa druga mémo nekdej. Slovenski mladenči zahajajo tje radi službe bolj pogostoma, in koliko bi jim koristilo, ko bi vsaj nekoliko poznali glagolico!

T. Janežič jo imá v svojem staroslovenskem Berilu, in prav žal mi je, da Miklosič še azbuke ni dal natisniti v VIII. gimnaz. Berilu. — Kar jezik zadene, v katerem so župnijske knjige

v Dolini pisane, je slovenski, ki vleče precej na hervaško narečje; poznati je pa treba dobo, v kateri se je v te zapisnike vpisovalo in prevdariti, da istrijski Slovenci se bližajo Hervatom v naglasu in nekaj tudi v posamnih izrekih, kar je pri mejakih naravno . . . Nastopil je potem jezik italijanski, kateri se pa ne more meriti z glagolico ne v lepopisji ne v pravopisji. Tako piše domoljub, ki je naznanil omenjene zapisnike v Danici.

U. Tedaj se je godilo slovenščini na zahodu, kakor staroslovenščini med Hrovati, Serbi, Bulgari, Rusi in tudi med Čehi.

T. Prav res. Povsod so stari jezik spreminjali po svojem živem narečji, zlasti pa na zahodu. Slovenci so skorej popolnoma pozabili, da so Slovani; celo med seboj so se jeli ločiti v Kranjce, Korošce, Štajarce itd. Namesti nekdanje slovenščine je prevladala latinščina v cerkvi in šoli, in še ta se je umikati in umakniti mogla tu nemščini, tam talijanščini, spet tam hrovaško-serbskemu jeziku. Kdor ve, kako osodo so imeli Slovenci in kolike spremembe so se godile po njih deželah, vé tudi, koliko se je moral spremeniti njihov jezik, in ne čudi se temu, da jim je glagolica celo tuja. Sej je pešala glagolica celo po deželah, kjer so jo obdržali v liturgiji; sedanji čas jo spet dvigajo, se je učijo in poprijemajo, in upati je, da dobi spet svoje pravice ter se pojasni njen stan zlasti po spominkih, ki se dobivajo vseskozi po starih knjižnicah duhovnijskih in sodnijskih. Pisala se je cirilica na vzhodu, glagolica na zahodu, in nahajajo se v obeh pisavah spominki skor iz vseh stoletij. Tako se najdejo sčasoma morebiti še kateri spisi, ki nam skazujejo, kdaj in kako se je jela pisati novoslovenščina, kako je napredovala in se likala ter se obrazuje še sedaj.

Dopisi in novice.

Iz Dunaja. Odbor iz splošnega učiteljskega zbora 5., 6. in 7. sept. t. l. je iz tega zborovanja posnel te le sklepe, in jih je tudi naznanil slavnemu ministerstvu: 1) Ljudska šola ne more shajati taka, kakor je sedaj. 2) Ljudska šola naj bi bila popolnoma samostojna. 3) Treba je šolske postave, ki bi šoli zagotovljala prostost. 4) Namesto šolskega denarja naj se ustanovi šolski davek. 5) Šolski ogledniki naj bodo izverstni šolski možje. 6) Učitelj naj bi bil postavno zavarovan (pri nastopu v službo in iz službe, pri dohodkih in pokojnini). 7) Učitelj naj ima volilno in izvolilno pravico. 8) Učiteljski stan naj se pri postavodaji o šolskih rečeh pri službinih zborih vdele-